

Zaniklá středověká osada Veleš

Práce archeologů se neodehrává pouze v terénu. V rámci revize archeologického fondu je snadné nalézt soubor, který stojí alespoň za drobný komentář. Některé soubory, které byly získány od amatérských hledačů či zcela náhodně, často postrádají nálezové okolnosti. Tyto informace mají nemalou vypovídající hodnotu a bývají mnohdy cennější, nežli artefakt samotný.

Touto krátkou úvahou nechci hanit dobrou vůli nálezců, naopak si všech, kteří chápou, že archeologické nálezy jakékoli podstaty napomáhají v bádání o minulosti našeho regionu a o člověku samotném, velmi vážím a je pro mne nesmírnou potěchou, že nález odevzdají do rukou odborníků.

Soubory s nedostatečnými či zcela absentujícími nálezovými okolnostmi jsou problémem archeologických sbírek většiny muzeí. Ne vždy se v muzeích nachází osoba tzv. z oboru, aby se nálezce doptala na důležité nálezové okolnosti a která by soubor zpracovala a zařadila do dobového kontextu. Takovýto soubor se pak stává pro archeologa výzvou a lze s trochou nadsázky říci, že archeologie je sama o sobě archeologií.

Jedním z takových souborů je i soubor získaný náhodným povrchovým sběrem od neznámého nálezce na poloze s místním názvem Velíše, která se nachází mezi obcemi Malý Pěčín a Hříšice. Jedná se o rovinatou polohu, v jejíž blízkosti protéká Lačnovský potok. Lokalita svou polohou mezi obcemi Malý Pěčín, Velký Pěčín a Hříšice vyplňuje prázdný prostor.

Zaniklá Veleš či Velíš není jedinou zaniklou středověkou vesnicí v okolí Dačic. Jmenujme příkladem Dvořiště u Velkého Pěčína, Bělou u Dačic, Zahrádky u Kostelního Vydří, Velenkovice u Borku (Nekuda 2005, 138, obr. 11). Zprávy vážící se k zaniklé vsi jsou kusé, nicméně lze z nich sestavit pomyslnou časovou osu existenčního horizontu osady. Ves je poprvé upomínána k roku 1353 ve spojitosti s vladykou Bohunkem z Volfířova, který zde vlastnil dvůr. V mladších písemnostech figurují již dva poplužní dvory. Roku 1399 nechává tehdejší majitel bílkovského panství Heřman z Hradce zapsat své dceři Elišce a jejímu manželu Janovi z Kravař a Moravského Krumlova své državy, tedy i zmiňovanou Veleš (srov. Tiray 1925, 42; Bistřický 2002, 56). Další zmínka z roku 1449 upomíná Velíš již jako pustou. Zanikla patrně obdobně jako řada dalších vsí z okolí v návaznosti na husitské války (Tiray 1925, 132-133). Zpustlá ves Velíš i s dvory je opětovně zmiňována v listině Zdeňka ze Šternberka z roku 1459, kdy prodává coby poručník nezletilých sirotků Heřmana a Jindřicha zboží bílkovské Volfgangovi Krajířovi z Krajku (srov. Beringer-Janoušek 1893, 8; Křížek 1941, 23-26). Příslušné poplužní dvory byly patrně v provozu i po jejím zániku, a to až k roku 1466 (srov. Nekuda 1961, 75; Hosák – Šrámek 1980, 672).

Zajištěný soubor s označením „Velíše – sběr“ je tvořen 19 kusy fragmentů užitkové keramiky a 1 kusu keramiky kamnářské. V rámci analýzy daného keramického materiálu byly určeny 4 fragmenty okrajů nádob (2x ovalený, dále podseknutý a vodorovně vyložený), 2 fragmenty den hrnců, 2 fragmenty funkčních doplňků charakteru ucha nádoby. Zbylých 11 fragmentů pochází z těl nádob. Hmota je zpravidla jemnozrnná, v některých případech dosahuje střední zrnitosti. V 19 případech se jedná se o kvalitně redukčně pálenou hrnčinu. Při redukovaném ohni se nádoby vypalují v uzavřené peci, povrch keramických nádob je tak zbarven do modrošedých tónů. Redukčním výpalem se snižuje nasákavost nádob. Pouze 1 fragment byl pálen oxidačně (za přístupu vzduchu) a je z vnitřní strany poléván netransparentní glazurou nažloutlé barvy, která uzavřela póry keramické hmoty a nádoba se rovněž stala nepropustnou. Fragmenty svým charakterem nejsou součástí pouze jedné nádoby, ale

minimálně 5. Tvarové zastoupení nádob kuchyňské a stolní keramiky představují střední soudkovité hrnců, hrnky či drobné pohárky. Keramické fragmenty bohužel nenesou žádné výzdobné prvky. Nádoby byly vytáčeny na rychle rotujícím nožním hrnčířském kruhu neboli šprusláku, který se v 2. polovině 14. století stane nedílnou součástí hrnčířských dílen. O vyspělé technologii výroby svědčí nejen stejnoměrné stěny nádob s vyhlazeným povrchem, ale také stopy na dnech nádob, kdy po odříznutí strunou vznikne tzv. škeble. Keramický soubor svým charakterem lze rámcově zařadit do období od 2. poloviny 14. století až do století 15. Nalezený keramický materiál tedy svou podstatou koresponduje s existenčním horizontem zaniklé středověké osady. Fragment komorového kachle, rovněž redukčního výpalu, představuje část kruhového vyhřívacího otvoru s ploše oble přehnutým okrajem. Vzestup komorových kachlů je sice datován do 15. století, ovšem doklad kamnářské keramiky ve venkovském sociálním prostředí není v tomto období obvyklý a poukazuje tak na přítomnost sociálně exponovanější vrstvy obyvatelstva. S nástupem kachlových kamen, do kterých se přikládalo z jiné místnosti než z místnosti vytápěné, odchází éra dýmných jizeb, které se proměňují v čisté světnice. V případě zaniklé Velíše je lze pravděpodobně ztotožnit s obytnými prostory v rámci vrchnostenského dvora.

V bádání o zaniklých středověkých vsích se nelze obejít bez komparace pramenů hmotné kultury s dobovými písemnými prameny, jejich kritickým vyhodnocením a zasazením do dobového kontextu. Věřím, že v dobách budoucích dojde k pokroku archeologického poznání našeho regionu. Vše záleží na stavu poznání a také ochotě nálezců odevzdávat nálezy do pověřených rukou.

Bc. Martin Rychlík